

gel nyolckor kezdődő hittanórákat — a liberális premontrei gimnáziumban is némi berzenkedést keltettek, rájöttem a trükkre, hogyan szabadulhassak a korholásoktól. Egy frissen húzott foggal és a hozzátartozó esetleges szájkítatással dokumentált operatív eljárás szánalmában fürödve mindig igazolni lehetett az elmulasztott, bár csak elkésett első órát. Spitzer fogorvos úrnál, ahová családirag járunk, reggel negyedkilenc tájt sohasem volt várakozás. Kilencre megszerezhettem az igazoló fogagyarat és ezt a mesterséget különösen akkor kezdtem űzni, mikor rájöttem, hogy csak az injekcióval való foghúzás hagy hátra fájdalmasokat és duzzadalmakat, tehát injekció nélkül kell az agyart kirántatni és akkor vígan tölthetem napomat az iskolában annyi világjárt premontrei tanár között, akik egyre tágabb és tágabb kapukat nyitogattak számomra a nagyvilág felé.

Spitzer fogorvos rendelője éppen a helybeli orsolyita zárda betegszobájával szemben állott, úgy az első emeleten és az ott lábadozó kislányok azzal szórakoztak, hogy a foghúzó székbe préselt, rémült arcú pasikon pukkadozzanak. Az igazán városias Várad szűk fútcáján ehhez nem kellett messzetaló. A kislányok az ablakhoz nyomták orrukat, vihogtak, lökdösték egymást és nézték a foghúzási kivégzést, hogyan szenved a páciens. Rajtam is pukkadoztak, pedig nem is voltam rémült. Legfeljebb velük egykorú, ami zárdába zárt lányok számára untig elég az érdeklődésre, még ha nem is szenved olyan nagyon az a foghúzott páciens. Az éjszakai Dosztojevszkij-bacchanáliák és a reggeli imitt-amotti foghúzások tehát folytatódtak.

A háborús, rossz papírra nyomott, Révai klasszikus regénytárhoz csak szellemileg illeszkedő „Félkegyelmű” tehát mindennapi mezítlásas kalandok után jó néhány hétig az ágyamba vándorolt. Nem bírtam letenni, visszalopni a helyére hajnali három-négyig, mikor már igazán illet kakashok kukorékolása közben megérdemelt alvásnak adnom a fejemet. És valahogy ebben az éjszakai Don Quijote-harcban vérembe ivódott az igazság, a szegények szeretete, a bűnösök szívemre ölelése, és az az emberi részvét, amiről Pavlov professzor azt vallotta levelében menyasszonyának, hogy ők sem eléggé tökéletesek ebben. Ki tökéletes azokon kívül, akik el tudják hitetni magukkal, hogy tökéletesek. A vizsga tökéletlenségünk belátásában és bevallásában áll. Dosztojevszkij tudta ezt. És Pavlov is tudta, minden tudása ellenére, mert élete végéig minden reggel egy neki restaurált templom felülvilágításos homályában érintkezni vágyott a csak sejtett végtelennel.

És mit tudtam én akkor, az orosz zseni előtti kábult és megszállott hódolatomban, hogy később Einstein azt mondta: „Gausztól sem tanultam annyit, mint Dosztojevszkijtől”.

Miért választam a „léha város”, Nagyvárad operett- és szép nő kultuszát? Mert ebből az álkábulatból kellett Dosztojevszkij fölkapaszkodnom. Egy suhanc életében elég rekord ez is.

A kamaszmohóság kalóz útkeresésében, mezítlásas éjféli zarándoklatok után Miskin herceg legmélyebb Dosztojevszkij élményt hurcoló látomása, a kivégzés feledhetetlen jelene igázított el aztán végsőképpen:

„Azután, mikor elbúcsúzott társaitól, elkövetkezett az a két perc, amelyet arra szánt, hogy *magára gondoljon*, előre tudta, mit fog gondolni: szerette volna minél hamarabb és minél világosabban elképzelni, hogy s mint lesz ezután. Most még él, de három perc múlva már csak valami lesz, illetve valaki vagy valami — de ki és mi? És hol lesz? Elhatározta, hogy mindezt tisztázza két perc alatt! A közelben volt egy templom és a szentegyház tornya, aranyozott teteje tündöklött a ragyogó napfényben. Emlékezett arra, hogy roppant makacsul nézte a tetőt, meg a róla visszaverődő, szikrázó napsugarakat. Nem tudott elszakadni ezektől a sugaraktól. Úgy tetszett, ezek a sugarak az ő új természete, és három perc múlva valahogy *egybeolvad* velük... Borzalmas volt a bizonytalanság, meg az undorodás ettől az új valamitől, ami majd lesz, sőt mindjárt bekövetkezik... ez alatt az idő alatt semmi sem volt számomra súlyosabb, mint az állandó gondolat: „Mi lenne, ha nem halnék meg? Mi lenne, ha visszanyerném az életet? Micsoda végtelenség?”

S talán magam is azt kerestem a téli, fagyos, mezítlásas váradi éjszakákon át zarándokolva s a lángész észveszejtő mélységei fölé hajolva:

„Micsoda végtelenség?”